

Зайцева - Калаур І. В. **Легальне та доктринальне визначення поняття "засоби масової інформації"**

У статті автор з'ясовує зміст поняття "засоби масової інформації", яке законодавець визначає в нормативно-правових актах та, яке моделюють дослідники в своїх наукових працях. На основі проведеного аналізу зроблено висновок про необхідність розмежування поняття ЗМІ як форми поширення інформації та ЗМІ як учасника правовідносин в спеціальному законодавчому акті.

Ключові слова: засоби масової інформації, друковані засоби масової інформації, телебачення радіомовлення.

Зайцева – Калаур И. В. **Легальное и доктринальное определение понятия "средства массовой информации"**

В статье автор выясняет содержание понятия "средства массовой информации" которое законодатель определяет в нормативно-правовых актах и, которое моделируют исследователи в своих научных работах. На основе проведенного анализа сделан вывод о необходимости размежувания понятия СМИ как формы распространения информации и СМИ как участника правоотношения в специальном законодательном акте.

Ключевые слова: средства массовой информации, печатные средства массовой информации, телевидение радиовещания.

Zayceva-Kalsur I.V. **Legal And Doctrine Determination Of Concept "Mass Medias"**

In the article an author finds out maintenance of concept "mass medias", which a legislator determines in normatively-legal acts and, which is designed by researchers in the scientific labour. On the basis of the conducted analysis drawn conclusion about the necessity of differentiation of concept of MASS-MEDIA as forms of distribution of information and MASS-MEDIA as a participant of legal relationships in the special legislative act.

Keywords: mass medias, printed mass, television medias

Зварич Ж. І.

Співвідношення свободи панорами та вільного використання творів у контексті фотографування об'єктів авторського права

УДК 347.78: 347. 783

Використання фотографій у теперішньому суспільстві давно набуло рис необхідності. Так, на сьогодні без цих об'єктів уже не можна уявити процес обміну інформацією між людьми, відвідування публічних місць та проведення різних за своїм характером заходів.

Досить часто за допомогою фотографії здійснюється фіксація творів архітектури та скульптури, які є об'єктами авторського права, та, як правило, знаходяться у місцях, які є відкритими для необмеженого кола осіб.

У законодавстві іноземних держав поширеним є використання *інституту свободи панорами*, що являє собою право особи робити і вільно поширювати з некомерційною метою фотографічні знімки чи інші зображення захищених авторським правом об'єктів (архітектурних споруд, скульптур, плоских об'єктів тощо), які на постійній основі знаходяться у громадських (публічних) місцях.

У вітчизняному законодавстві про авторське право інституту свободи панорами не передбачено, а найближчим до нього за значенням є поняття вільного використання творів. Одночасно, як інститут свободи панорами, так і право вільного використання творів утворюють різні за юридичною сутністю правові наслідки для авторів

фотографічних творів та осіб, яким належать авторські права на ті об'єкти авторського права, що зображені на фотографіях.

Необхідно зазначити, що дане питання не розроблялося на теоретичному рівні, хоча окремі аспекти фотографування об'єктів авторського права та свободи панорами було висвітлено у працях таких науковців, як О. М. Андрусенко, І. В. Абдуліна, К. О. Афанасьєва, В. С. Дроб'язко, Р. В. Дроб'язко, Є. А. Греков, В. В. Коноваленко, В. В. Ситцевий, Л. П. Тимофійко та інші.

Метою даної наукової статті є дослідження співвідношення положень інституту свободи панорами у законодавстві іноземних держав із умовами вільного використання творів в Україні та внесення пропозицій для вдосконалення вітчизняного законодавства у даному напрямку.

Найчастіше серед усіх об'єктів авторського права у громадських місцях знаходяться твори архітектури та скульптури. Практично всі вони належать до об'єктів авторського права, тобто охороняються законом.

Наслідком процесу фотографування є створення фотографій та фотографічних творів. Фотографія твору вважається *репродукцією оригінального твору*, коли її не властивий елемент творчості. Репродукції оригінального твору не охороняються авторським правом.

Варто згадати, що з фотографіями, на яких зображено твори архітектури, тісно пов'язане питання збереження об'єкта архітектури. Так, відповідно ст. 12 Закону України "Про авторське право і суміжні права": "якщо збереження об'єкта, в якому втілено оригінал твору, є неможливим, власник матеріального об'єкта, у якому виражено оригінал твору, повинен дозволити автору зробити копію твору у відповідній формі, а якщо це стосується архітектурної споруди – фотографії твору" [1]. Як бачимо, у даному випадку, така репродукція виступає одним із способів збереження пам'яті про архітектурний твір, коли матеріальне збереження об'єкта, у якому він втілений, є неможливим.

Коли внаслідок фотографування твору архітектури чи скульптури виокремлюються творчі ознаки, то такий фотографічний твір вважається окремим твором і при цьому його цінність залежить від зображеної на ньому оригінальної роботи. Такий об'єкт авторського права називають *похідним твором*.

Для наступної характеристики фотографічного твору, на якому зображено об'єкт архітектури, зупинимось на даних об'єктах авторського права. Об'єктами авторського права у цьому випадку є твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва, а також твори архітектурної графіки і пластики (плани, креслення, ілюстрації тощо) (ст. 1 Закону України "Про авторське право і суміжні права") [1]. Авторським правом охороняється не тільки художня сторона творів архітектури, тобто їх архітектурна частина, наприклад, фасад та інтер'єр, а також вся будівля в цілому.

Твори скульптури вважаються зображувальним мистецтвом. Важливою рисою даних об'єктів є те, що вони тісно пов'язані з матеріальними носіями, в яких втілені. У зв'язку з цим твори зображувального мистецтва часто виготовляються в єдиному екземплярі. Фактично кожна архітектурна споруда чи скульптура містить у собі елемент творчості. Одне з положень Бернської конвенції про охорону літературних та художніх творів безпосередньо визначає, що в понятті художнього твору (точніше, твору мистецтва) слід включати твори образотворчого мистецтва, картини, архітектурні споруди, скульптури, гравюри, літографії тощо [4, с. 102].

Вітчизняний законодавець зазначив, що автор даних об'єктів (чи інша особа, якій належить авторське право) має виключне право на використання твору та виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами. Під виключним правом на дозвіл чи заборону використання твору іншими особами розуміється

право дозволяти або забороняти відтворення творів, публічне виконання і публічне сповіщення, публічну демонстрацію та публічний показ та інші дії, перелік яких не є вичерпним.

Як правило, твори архітектури та скульптури знаходяться у відкритих для відвідування місцях, тому можна сказати, що їх автори погодилися на публічну демонстрацію, публічне виконання, показ чи сповіщення. Але саме розміщення твору у публічному місці не дає підстав вважати, що його автор дав дозвіл на відтворення твору, хоча при цьому ніхто не може заборонити фотографувати дані об'єкти.

Фотографування твору можна вважати одним із способів відтворення твору, у процесі якого виникає зображення твору у певній об'єктивній формі [5, с. 189]. Коли йде мова про подальше комерційне використання твору, то для такого відтворення необхідно отримати згоду автора (ч. 3 ст. 15 Закону України "Про авторське право і суміжні права").

В. В. Коноваленко зазначає, що у зв'язку з цим користувачеві фотографічного твору: редакції засобу масової інформації, видавцю, телекомпанії, організатору виставки необхідно знати, що використовувати такі зображення доцільно за умови укладення договорів з правовласниками таких об'єктів [6, с. 360].

Вважаємо, що ця позиція є правильною з огляду на те, що найчастіше порушуються права авторів архітектурних та скульптурних творів під час комерційного використання їх зображень на фотографіях. Це можна проілюструвати прикладом, коли для відтворення на фотографії скульптурного ансамблю "Київ, Щек, Хорив та Либідь", необхідно укласти договір з автором скульптури В. З. Бородаєм. У 1999 році у газеті "Факти" було розглянуто конфліктну ситуацію з приводу неправомірного використання скульптури Бородея на фотографії. Скульптор виграв цю судову справу [2, с. 14].

Проте у законодавстві зазначено, що майнові права авторів можуть обмежуватися, за умови, якщо вони не завдаватимуть шкоди використанню твору і не обмежуватимуть безпідставно законні інтереси автора. Саме такі винятки передбачає вільне використання творів. Так, відповідно ч. 4 ст. 21 Закону України "Про авторське право і суміжні права", без згоди автора (чи іншої особи, яка має авторське право), але з обов'язковим зазначенням імені автора і джерела заложництва, допускається відтворення твору з метою висвітлення поточних подій засобами фотографії або кінематографії, публічне сповіщення або публічне повідомлення творів, побачених або почутих під час таких подій, в обсязі, виправданому інформаційною метою [1]. Також дозволяється відтворення примірників твору для бібліотек та архівів, навчальних та особистих цілей.

Таким чином, можна узагальнити, що відтворювати твори архітектури та скульптури шляхом фотографування без згоди їх автора дозволяється за наступних умов:

- зазначення імені автора твору;
- некомерційний характер;
- навчальна, інформаційна чи особиста мета відтворення.

Вільне використання творів без згоди автора є можливим при дотриманні вимог статей 21-25 Закону України "Про авторське право і суміжні права". Також не потрібно отримувати дозвіл, якщо строк охорони твору архітектури закінчився, хоча все-таки потрібно пам'ятати про його особисті немайнові права, що передбачені у ст. 14 Закону України "Про авторське право і суміжні права" та на які не поширюються строки охорони авторських прав у термін 70 років після смерті автора.

Необхідно відзначити, що на практиці особа, яка фотографує твори архітектури та скульптури, рідко замислюється про охорону майнових прав їхніх авторів. Саме тут вдалим буде посилання на свободу панорами, яка спрямована на розширення

можливостей авторів фотографічних творів, на яких зображені твори архітектури та скульптури. Зазначимо, що інститут свободи панорами не передбачає делегування права власності на похідний твір, що базується на фотографії певного об'єкта. Автор фотографії має право розпоряджатися похідним твором на основі фотографії лише в межах того ступеня творчого внеску, який було внесено в дану похідну працю. Разом з тим автор похідного твору не має права розпоряджатися ним відповідно до процесу розпорядження первинним об'єктом.

Відповідно до положень статті 9 (1) Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів встановлено, що:

1. Автори літературних і художніх творів, які охороняються цією Конвенцією, користуються виключним правом дозволяти відтворення цих творів будь-яким чином і в будь-якій формі.

2. За законодавством країн Союзу зберігається право дозволяти відтворення таких творів у певних особливих випадках за умови, що таке відтворення не завдає шкоди нормальному використанню твору і не зачіпає будь-яким необґрунтованим способом законні інтереси автора [4, с. 108].

Саме у п. 2 статті 9 (1) Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів визначається міжнародний статус інституту свободи панорами. Слід зазначити, що вперше свободу панорами було закріплено у праві інтелектуальної власності Федеративної Республіки Німеччина.

За загальним правилом, свобода панорами певним чином обмежує можливість власника авторського права на даний об'єкт здійснювати дії юридичного характеру проти фотографа або іншої особи, що поширює зображення цього об'єкта. Таким чином, даний інститут виступає свого роду виключенням з правила про те, що тільки власник авторського права на твір художнього мистецтва має виключне право на створення та розповсюдження похідних робіт [3].

Таким чином, можна вважати, що умовами відтворення творів мистецтва шляхом фотографування за інституту свободи панорами є:

- некомерційне використання;
- не потрібно отримувати згоду автора первісного твору;
- відтворення не обмежується тільки інформаційною метою;
- юридично обмежує автора твору мистецтва (архітектури чи скульптури) у перешкоджанню автору похідного фотографічного твору у його поширенні;
- постійне знаходження об'єкта фотографування у громадському (публічному) місці (у деяких державах ця умова не є обов'язковою).

У контексті інституту свободи панорами важливе місце займає поняття "громадське місце". Однак, розуміння даного поняття не є сталим для міжнародної сфери. Так, у більшості держав під громадським місцем розуміється виключно простір за межами приміщень, зовнішній простір (Німеччина). Разом з тим в окремих країнах (Велика Британія, Російська Федерація тощо) поняття громадського місця включає в себе також і громадські музеї [7].

В науці цивільного права України немає пояснення терміну "громадське (публічне) місце", тому найчастіше його розуміють у контексті науки адміністративного права.

Шляхом аналізу положень законодавства іноземних країн, можна зробити висновок, що трактування громадського (публічного) місця як простору поза межами приміщень є надто широким, саме тому пропонуємо розуміння *громадського місця*, як такого, що відкрите для відвідування необмеженому колу осіб безоплатно чи за певну плату.

У законодавстві різних країн інституту свободи панорами різняться за своїм змістовним наповненням. Так, фахівці вважають, що правила фотографування публічних об'єктів є найбільш суворими у Франції, зокрема, там існує низка юридичних

обмежень на право зображень Ейфелевої вежі [3]. І навпаки, у Німеччині, Швейцарії, Великобританії, Канаді, Австрії, Чехії тощо йому приділяється значна увага.

В різних країнах також відрізняється перелік творів, до яких застосовується інститут свободи панорами. Так, у переважній більшості країн це стосується лише зображень об'ємних об'єктів, які на постійній основі розташовані у громадських місцях. А у Швейцарії навіть фотографування її поширення плоских об'єктів, таких як, наприклад, фрески чи настінні графіті, підпадають під дію інституту свободи панорами. У Данії та Фінляндії згідно даного інституту дозволяється фотографувати лише твори архітектури. Подібно, у Бельгії закон дозволяє створювати зображення будівель, проте вимагає дозволу на публікацію для фотографів, центральну роль на знімках яких займають скульптурні роботи [8].

Існують країни, де інститут свободи панорами взагалі відсутній. Так, зокрема, в Італії, Греції, Литві, Грузії, Білорусії та інших країнах законодавство про авторське право обмежує фактичне застосування інституту свободи панорами виключно некомерційним використанням зображення.

Якщо порівняти вільне використання фотографічних творів за вітчизняним законодавством із інститутом свободи панорами у різних країнах, то спільними у них є наступні риси:

- некомерційний характер використання;
- відсутність згоди автора твору мистецтва.

Водночас, інститут свободи панорами обмежує майнові права авторів творів, які фотографуються, тоді коли вільне використання не спрямоване на таке обмеження. Таким чином, даний інститут є поняттям ширшим за змістом, ніж вільне відтворення творів у авторському праві.

Відмінними рисами є те, що у законодавстві більшості держав для умов дії інституту свободи панорами є необхідним знаходження твору у публічному (громадському) місці, а також, що таке фотографування не повинно належати до приватної сфери життя певних осіб.

Також слід наголосити на інформаційній меті вільного використання творів, що не є важливим для свободи панорами. Саме тому таке визначення, що обмежує спектр використання твору тільки інформаційною метою, не відповідає поширеному розумінню інституту свободи панорами, а є так званим добropорядним користуванням у сфері інформаційного висвітлення подій.

Отже, під *свободою панорами* слід розуміти інститут авторського права, що передбачає можливість відтворення із некомерційною метою та без згоди автора об'єктів авторського права, які знаходяться у громадських місцях.

Україна рухається у напрямку імплементації директив Європейського Союзу та набуття у майбутньому статусу держави-члена Європейського Союзу. У статті 5 розділу 3 (h) Директиви 2001/29/ЄС Європейського парламенту і Ради від 22 травня 2001 про гармонізацію певних аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві надається можливість (хоча і не вимагається) державам – членам ЄС включати пункт про "свободу панорами" у свої закони про авторське право [7].

Зважаючи на це, доцільно подбати про відповідність норм вітчизняного законодавства про авторське право нормам європейської спільноти і визначити статус інституту свободи панорами на законодавчому рівні.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що у даному дослідженні окреслено співвідношення вільного використання творів у вітчизняному законодавстві про авторське право та інституту свободи панорами, який закріплений на міжнародному рівні та у законодавстві більшості держав.

Було виділено умови вільного використання творів та інституту свободи панорами. Відзначено, що свобода панорами, яка є ширшою за своїм змістом, ніж вільне використання творів, збільшує сферу здійснення прав стосовно фотографування таких об'єктів авторського права, як твори архітектури та скульптури.

Обґрунтовано необхідність закріпити у чинному законодавстві про авторське право інститут свободи панорами. Запропоновано розуміти *свободу панорами* як інститут авторського права, що передбачає можливість відтворення із некомерційною метою та без згоди автора об'єктів авторського права, які знаходяться у громадських місцях. Також вважаємо за доцільне закріпити поняття "громадське місце" як таке місце, що відкрите для відвідування необмеженому колу осіб безоплатно чи за певну плату.

Таким чином, інститут свободи панорами сприятиме покращенню реалізації можливостей фотографувати об'єкти авторського права та використовувати фотографії та фотографічні твори з некомерційною метою, що не обмежуватиметься тільки інформаційним характером такого використання.

1. Про авторське право та суміжні права: Закон України від 1993 року зі змінами і доповненнями. // Відомості Верховної Ради – 1994. – №3. – Ст. 327.
2. Абадуліна І. В. Авторське право на фотографічні твори / І. І. Абадуліна // Інтелектуальна власність. – 2002. – № 12. – С. 14-18.
3. Андрусенко О. М. Свобода панорами як важливий інститут авторського права (іноземний досвід правового регулювання) // Юридичний радник. – 2009. – № 1 (27). – Режим доступу до журналу: <http://www.yurradnik.com.ua/stride/ur/index.php>.
4. Бернська конвенція про охорону літературних та художніх творів. Паризький акт від 24 грудня 1971/ Збірник нормативних актів. Авторське право і суміжні права. Законодавство і судова практика./ред. Ковальський В. С. - Юрінком Інтер. – 2003. – С. 101 - 135.
5. Дроб'язко В. С. Право інтелектуальної власності./ В. С. Дроб'язко, Р. В. Дроб'язко. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 512 с.
6. Кошоваленко В. В. Авторское право: автору, редактору, издателю./ Владимир Владимирович Кошоваленко. – Харьков: Фактор, 2007. – 489 с.
7. <http://waredia.mobi/uk/> Фотографічний твір.
8. http://uk.wikipedia.org/wiki/Panorama_freiheit.

Зварич Ж. І. Співвідношення свободи панорами та вільного використання творів у контексті фотографування об'єктів авторського права

У даній статті на основі міжнародного, іноземного і вітчизняного законодавства про авторське право проводиться порівняння інституту свободи панорами із вільним використанням об'єктів авторського права. Автор пропонує свої пропозиції, що стосуються авторського права України.

Ключові слова: авторське право, фотографічний твір, вільне використання творів, свобода панорами.

Зварич Ж. И. Соотношение свободы панорамы и свободного использования произведений в контексте фотографирования объектов авторского права

В данной статье на основе международного, иностранного и отечественного законодательства об авторском праве проводится сравнение института свободы панорамы со свободным использованием объектов авторского права. Автор предлагает свои предложения, которые касаются авторского права Украины.

Ключевые слова: авторское право, фотографическое произведение, свободное использование произведений, свобода панорамы.

On the basis of international, foreign and domestic copyright law panorama freedom and free use of work are compared in this article. The author suggests his own propositions concerning the copyright law of Ukraine.

Keywords: copyright law, photographic work, free use of work, panorama freedom.

Калаур І. Р.

Окремі аспекти застосування норм цивільного й господарського кодексів України та норм спеціальних законодавчих актів для правового регулювання відносин найму (оренди)

УДК 347.453 + 339.187.62

Договір найму (оренди) є одним із традиційних договорів, який в умовах сьогодення широко використовується у підприємницькій діяльності. Укладаючи даний договір власник речі не втрачає свого правового титулу, а передає контрагентові лише можливість здобувати з речі корисні властивості та одержувати плоди і доходи, за що отримує дохід у формі плати за найм (оренду) речі. При цьому власник майна, начебто продає його споживну вартість частинами [1, 116]. Отже, у економічному відношенні ця договірна форма опосередковує такі відносини товарообміну, у яких товаром є не річ, а право користуватися нею [2, 248]. Саме тому законодавство дбайливо намагається надати відносинам, які виникають із цього договору всеможливу визначеність [3, 344].

У своїй науковій роботі автор поставив за мету з'ясувати окремі аспекти застосування норм Цивільного й Господарського кодексів України та норм спеціальних законодавчих актів для правового регулювання відносин найму (оренди).

Основа правового регулювання договору найму (оренди) складає глава 58 Цивільного кодексу України, структура якої побудована за класичною пандектною системою, що властива структурі Цивільного кодексу в цілому. У § 1 вказаної глави законодавець визначає загальні положення про договір найму (оренди). Необхідність їхнього моделювання обумовлена наступними факторами: по-перше, окремі види орендних відносин мають свої особливості, які спричинені видом орендованого майна, метою його використання та суб'єктивним складом даних відносин. Як правило особливості укладання та виконання того чи іншого договору найму (оренди) передбачені законом, про що вказано у ч. 2 ст. 759 Цивільного кодексу України. Однак, незважаючи на наявність у кожного виду своїх особливостей всі вони є елементами одного типу договірних відносин – відносин з передавання майна на платній основі у тимчасове користування, а тому повинні мати єдину правову основу. Її функції виконують загальні положення про найм (оренду), які мають уніфікований характер і можуть субсидіарно застосовуватися до регулювання всіх видів договірних відносин найму. Такий підхід звільнив законодавця від необхідності кожен раз відтворювати у Цивільному кодексі одні і ті ж норми у параграфах, що присвячені окремим видам договору найму.

По-друге, загальні положення про найм (оренду) застосовуються при регулюванні договірних відносин найму, для яких законодавством не встановлені особливості укладання та виконання договору.

По-третє, загальні положення про найм (оренду) є базовими і регулюють відносини передавання майна у тимчасове користування за плату. Проте, законом передбачена можливість їх застосування до відносин безоплатного користування майном. Зокрема,